

Jiří Čeněk, Josef Smolík,
Zdeňka Vykoukalová

INTERKULTURNÍ PSYCHOLOGIE

VYBRANÉ KAPITOLY

- základní pojmy interkulturní psychologie
- kolektivní identita
- předsudky a stereotypy
- etnicita a etnické konflikty

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Čeněk, Jiří

Interkulturní psychologie : vybrané kapitoly / Jiří Čeněk,
Josef Smolík, Zdeňka Vykoukalová. – Vydání 1. – Praha :
Grada Publishing, 2016. – 312 stran. – (Psyché)

Anglické resumé

ISBN 978-80-247-5414-7

159.9:316.72 * 001.2

- interkulturní psychologie – metodologie
- interkulturní psychologie – mezioborový kontext
- kolektivní monografie

159.9 - Psychologie [17]

 GRADA®

Jiří Čeněk, Josef Smolík,
Zdeňka Vykoukalová

INTERKULTURNÍ PSYCHOLOGIE

VYBRANÉ KAPITOLY

 PSYCHE

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

**Ing. Mgr. Jiří Čeněk, PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA,
PhDr. Zdeňka Vykoukalová, Ph.D.**

INTERKULTURNÍ PSYCHOLOGIE

Vybrané kapitoly

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
www.grada.cz
jako svou 6103. publikaci

Recenzovali:

doc. PhDr. Alena Kajanová, Ph.D.,
Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
PhDr. Václav Bělík, Ph.D.,
Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové

Odpovědný redaktor PhDr. Milan Pokorný
Schémata Mgr. Martin Doleček
Sazba a zlom Jan Šístek
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka
Počet stran 312
Vydání 1., 2016

Vytiskla Tiskárna v Ráji, s.r.o., Pardubice

© Grada Publishing, a.s., 2016
Cover illustration © allphoto.cz

ISBN 978-80-271-9015-7 (ePub)
ISBN 978-80-271-9014-0 (pdf)
ISBN 978-80-247-5414-7 (print)

Obsah

Poděkování	9
O autorech	11
Úvod	13
1. Vymezení disciplíny interkulturní psychologie	15
1.1 Co je interkulturní psychologie?	15
1.2 Tři perspektivy interkulturní psychologie	21
1.3 Historie a vývoj interkulturní psychologie	22
2. Základní pojmy interkulturní psychologie	29
2.1 Kultura	29
2.2 Kontaktní událost	40
2.3 Imigrace	41
2.4 Akulturace	46
2.5 Enkulturation	49
2.6 Akomodace	51
2.7 Segregace a separace	51
2.8 Asimilace	52
2.9 Amalgamace	53
2.10 Kulturní relativismus a kulturní etnocentrismus	54
2.11 Kulturní konvergence a divergence	57
2.12 Multikulturalismus	59
3. Zkoumání rozdílů mezi kulturami v interkulturní psychologii: dimenzionální přístup	65
3.1 Dimenzionální přístup	66

3.2	Kulturní syndromy	68
3.3	Dimenze národních kultur	70
3.3.1	Univerzální hodnoty Shaloma H. Schwartz	80
3.3.2	Dilemata jako nástroj zkoumání kultur	82
3.3.3	Kritika dimenzionálního přístupu	84
3.4	Další přístupy ke konceptualizaci vztahu mezi sociokulturním kontextem a psychikou	85
4.	Metodologie interkulturní psychologie	91
4.1	Výzkum, průzkum, šetření, metoda	92
4.2	Zásady a cíle výzkumu v interkulturní psychologii	93
4.3	Kvantitativní a kvalitativní výzkum v interkulturní psychologii	97
4.4	Teorie, konstrukty, koncepty	99
4.5	Proměnné	101
4.6	Hypotézy	105
4.7	Výběr výzkumného vzorku	108
4.8	Techniky sběru dat	111
4.8.1	Pozorování	112
4.8.2	Škálování	113
4.8.3	Dotazníky	114
4.8.4	Interview (rozhovor)	116
4.8.5	Experimenty	117
4.9	Obsahová analýza	118
4.10	Problematika překladu	119
4.11	Etické aspekty výzkumů v interkulturní psychologii	121
5.	Interkulturní rozdíly ve vnímání	126
5.1	Proces čítí a vnímání	127
5.2	Role zkušenosti ve vnímání	128
5.3	Prostředí jako determinant vnímání	130

5.3.1	Vnímání 3D prostoru: 3D – 2D – 3D transformace	132
5.3.2	Segalovy hypotézy o vztahu prostředí a vnímání	137
5.4	Vliv sociálních faktorů na vnímání	145
5.4.1	Závislost a nezávislost na poli	145
5.4.2	Holistický a analytický kognitivní styl	148
5.5	Vnímání barev	152
6.	Interkulturní specifika myšlení a inteligence	155
6.1	Definice inteligence	156
6.2	Teorie inteligence	157
6.2.1	Teorie g (Charles Spearman)	157
6.2.2	Teorie mnohočetné inteligence (Howard Gardner)	159
6.2.3	Triarchická teorie inteligence (Robert Sternberg)	160
6.2.4	Rozdíly v IQ ve světě	166
6.2.5	Flynnův efekt a Lynnův odhad hodnot IQ v jednotlivých zemích	167
6.3	Faktory ovlivňující kognitivní schopnosti	169
6.4	Myšlení	172
6.4.1	Logické a intuitivní myšlení	172
6.4.2	Řešení logických rozporů	175
7.	Emoce a jejich prožívání v interkulturním kontextu	178
7.1	Dimenzionální přístupy k výzkumu emocí	181
7.2	Komponentní přístupy k výzkumu emocí	184
7.3	Emoce a jazyk	187
7.3.1	Kulturně-specifické emoce	187
7.4	Sapir-Whorfova hypotéza	190
7.5	Projevy emocí a jejich kontrola	192

7.5.1	Projevy emocí	192
7.5.2	Kontrola a regulace emocí	194
8.	Identity a konflikty z pohledu interkulturní psychologie	196
8.1	Předsudky	197
8.2	Stereotypy	199
8.3	Xenofobie	203
8.4	Eugenika	206
8.5	Rasa a rasismus	208
8.5.1	Rasa	208
8.5.2	Rasismus	213
8.5.3	Hnutí proti rasismu	226
8.6	Politická korektnost	228
8.7	Antisemitismus	232
8.8	Diskriminace	235
8.9	Etnikum	240
8.10	Etnicita a etnické konflikty	243
8.11	Národ a nacionalismus	247
8.12	Kolonizace a dekolonizace	258
8.13	Střet civilizací, globální terorismus a „aféra šátků“	259
	Závěr	271
	Summary	272
	Literatura	274
	Věcný rejstřík	301
	Jmenný rejstřík	309

Poděkování

Na tomto místě bychom velice rádi poděkovali studentkám a studentům kurzů interkulturní psychologie a interkulturní komunikace Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity za cenné diskuse a podněty během přednášek.

Poděkování patří i odborným recenzentům této knihy a v neposlední řadě i Mgr. Gabriele Plickové a PhDr. Daně Pokorné z vydavatelství Grada Publishing.

O autorech

Ing. Mgr. Jiří Čeněk (*1984) působí jako asistent na Ústavu sociálního rozvoje Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity v Brně. Na Masarykově univerzitě v Brně absolvoval obory psychologie a ekonomika a management. V současné době studuje v doktorském studijním programu sociální psychologie. Výzkumně se zaměřuje na interkulturní rozdíly v percepčních a kognitivních procesech a na problematiku adaptace jedince na cizí kulturu. Na Masarykově a Mendelově univerzitě přednáší sociální, manažerskou a interkulturní psychologii. Inspiraci pro svou odbornou činnost čerpal mimo jiné na cestách v Izraeli, Burkina Faso, Zambii nebo v Nikaragui.

PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA (*1976) působí jako odborný asistent oddělení bezpečnostních a strategických studií Katedry politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Na Masarykově univerzitě vystudoval politologii, psychologii a sociální pedagogiku. Od roku 2011 působí také jako odborný asistent na Ústavu sociálního rozvoje Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity. V roce 2015 dokončil MBA studium oboru bezpečnostní a krizový management na Central European Management Institute v Praze. Odborně se zaměřuje na bezpečnostní politiku, subkultury mládeže,

interkulturní psychologii, mezinárodní vztahy a politickou psychologii. Autor či spoluautor knih *Fotbalové chuligáni* (2004, s M. Marešem a M. Suchánkem), *Fotbalové chuligánství* (2008), *Psychologie vůdcovství* (2008, s J. Lukasem), *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy: Slovensko, Polsko, Ukrajina, Bělorusko, Rusko* (2009, s P. Kupkou a M. Laryšem), *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století* (2010, s T. Šmídem a kol.), *Národní strana v kontextu krajní pravice: 2003–2012* (2013). Nakladatelství Grada Publishing vydalo jeho knihy *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky* (2010), *Krajní pravice a krajní levice v ČR* (2011, s M. Bastlem, M. Marešem a P. Vejvodovou), *Úvod do studia mezinárodních vztahů* (2014).

Nad tématy interkulturní psychologie přemýšlí i na cestách. Navštívil mj. Mauricius, Nikaraguu, Venezuelu (setkal se s indiány kmenů Pemonů a Waraů) či Panamu (setkal se s indiány kmene Emberá).

PhDr. Zdeňka Vykoukalová, Ph.D.

(*1979) působí jako odborná asistentka a vedoucí Ústavu sociálního rozvoje Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity v Brně. Na Masarykově univerzitě v Brně vystudovala obory psychologie a masmediální studia, doktorskou práci obhájila tamtéž v oboru sociální psychologie. Na Mendelově univerzitě přednáší sociální, manažerskou, interkulturní psychologii a komunikaci, na Masarykově univerzitě se v letech 2010–2011 podílela na vývoji kurzu interkulturní komunikace v několika jazykových mutacích. Působí také jako psychologka a psychoterapeutka s nejen interkulturním zaměřením. Zajímá se o proces adaptace na kulturu a interkulturní komunikaci, které v současné době nejintenzivněji sleduje při docházce svého syna do multikulturní školky.

Úvod

Kniha se zaměřuje na vybraná témata interkulturní psychologie, která je charakteristická svojí interdisciplinaritou již od samotného vzniku. Ostatně i pro jednotlivé kapitoly je typická jistá míra interdisciplinarit, což se odráží v poznacích nejenom interkulturní psychologie, ale i sociologie, politologie, bezpečnostních studií, etnologie, sociální antropologie či informací týkajících se komunikace. Vzhledem k tomu, že tato monografie neměla ambice zahrnout všechna témata interkulturní psychologie, lze ji vnímat jako výběr témat, který byl blízký jednotlivým autorům. Nutno také podotknout, že zájem odborníků i široké veřejnosti o témata související s interkulturní psychologií za několik posledních let prudce vzrostl. Důvodem jsou jak mnohé změny v České republice, tak i v rámci Evropy, případně Evropské unie. Nesporným faktem je, že česká společnost ztrácí homogenní charakter, který byl patrný do roku 1989. V České republice se tak setkáváme s etnickými, jazykovými či kulturními menšinami, imigranty ze zemí evropských i mimoevropských, novými náboženskými směry atp. Evropa je také místem, kde čas od času jsou patrné etnické, národnostní či náboženské konflikty, které mají nejrůznější průběh, vývoj a fáze. V důsledku globalizace a médií je veřejnost v kontaktu dnes a denně i se situacemi mimo evropský kontinent, což vede k mnoha otázkám po příčinách etnických, rasových, politických či náboženských konfliktů.

Tato monografie se zaměřila pouze na několik – věříme, že aktuálních – oblastí. Jednotlivé kapitoly popisují témata, která přibližují nejenom samotnou disciplínu interkulturní psychologie, ale představují i základní terminologii, modely, metody a konkrétní psychologické otázky ve spojení s interkulturalitou (percepce, inteligence, emoce) a současnými debatami, které se týkají rasových a etnických konfliktů. V neposlední

řadě byla popsána i oblast interkulturní psychologie, která se však logicky prolíná i kapitolami předchozími.

Věříme, že informace uvedené v této monografii mohou být využity jak pro teoretické diskuse o představených tématech, tak i pro konkrétní oblasti, které se týkají výzkumu v interkulturní psychologii či konkrétních situacích v oblastech, jako je diplomacie, cestovní ruch, mezinárodní obchod, činnosti v rámci státní správy (komunikace se žadateli o azyl, jednání s cizinci atp.) či nevládního sektoru.

Publikace má ambici otevřít čtenáři některá témata, která jsou dosud reflektována pouze okrajově, případně se jedná o diskuse týkající se (zatím) především „jiných“ států (např. imigrace, politická korektnost, etnické konflikty atp.).

Autorský kolektiv, který působí v Ústavu sociálního rozvoje Mendelovy univerzity, se problematice věnuje dlouhodobě, což se odráží nejenom v pedagogické činnosti (vyučovány jsou kurzy interkulturní psychologie, cross-cultural psychology, interkulturní komunikace a cross-cultural communication), ale i v jednotlivých výzkumech napříč kulturami.

Věříme proto, že kniha nalezne odezvu především u čtenářů, kteří se již interkulturní psychologií zabývají, případně u studentů psychologie či dalších humanitních oborů.

1. Vymezení disciplíny interkulturní psychologie

„Kultura a sociální chování jsou spolu pevně provázány, takže žádná sociální psychologie nemůže mít smysl, pokud není také interkulturní.“

H. C. Triandis: *Odyseus Wandered for 10, I Wondered for 50 Years*.
2002, díl 2, kapitola 1, s. 5

Cílem této kapitoly je **definovat vědní disciplínu** interkulturní psychologie, shrnout její dosavadní **historický vývoj** a zdůraznit klíčová **výzkumná témata**.

1.1 Co je interkulturní psychologie?

Kulturní diverzita představuje výzvu i příležitost moderního života. Nemusíme ani vytáhnout paty z rodného domova, a přesto se stále častěji dostáváme do kontaktu s interkulturním prostředím (v práci, ve škole, na sociálních sítích atd.), v němž případná nedorozumění pramenící z neznalosti „jiné“ kultury mohou vést k nejasnostem a napětí. Lidé kulturu (či různé kultury) tvoří a zároveň jsou jí (jimi) spoluutvářeni. Zde nachází uplatnění interkulturní psychologie, která se snaží porozumět **vztahu** mezi sociálním chováním a kulturou, z níž toto chování vyrůstá.

Intenzita tohoto vztahu doznala za půlstoletí jeho vývoje podstatných proměn, oscilovala od naprosté ignorace přes zbožnou adoraci až k umírněnějšímu, zralejšímu soužití. Dodnes se neustále sílící akademická debata zabývá tím, do jaké míry je jedno ovlivňováno druhým, a *vice versa*, a o jak pevný či flexibilní a stabilní či dynamický vztah se jedná.

Již jen název disciplíny prochází evolucí, v anglofonním prostředí se aktuálně jako zastřešující název celé disciplíny etablovala *cross-cultural psychology* (Berry, Poortinga, Breugelmans et al., 2011; Triandis, 2010), lze se ale také setkat s označením *cultural psychology* (Heine, 2008; Kitayama, Cohen, 2010; Shweder, 1990), *indigenous psychology* (Kim, Berry, 1993; Sinha, 1986) nebo *culture-comparative psychology* (Munroe, Munroe, Whiting, 1981), které však referují o dílčích perspektivách interkulturní psychologie či aspirují etablovat se na její subdisciplíny (srov. Berry, Poortinga, Breugelmans et al., 2011; Berry, Poortinga, Pandey, 1997). V němčině se vžil termín *interkulturelle Psychologie* (Thomas, 1996), ve frankofonních zemích *psychologie interculturel* (Dasen, 2000), v češtině doposud neexistuje shoda o jednotném názvu. Zatímco Zeřlová (2008) hovoří o mezikulturní psychologii, Geist (1992) o transkulturní psychologii, Štěch (1998) o psychologii kultury či kroskulturním výzkumu, Kolman (2005) o psychologii mezi kulturami nebo psychologii interkulturních rozdílů, Průcha (2010a) a Morgensternová a Šulová (2009) za nejvhodnější překlad považují interkulturní psychologii¹.

Stejný název, odlišný obsah. Nejednotnost panuje u posledních zmínovaných autorů taktéž při definování předmětu a cílů této vědní disciplíny. Zatímco Průcha vnímá interkulturní psychologii jako akademickou disciplínu, „... je to systematicky formovaná teorie o psychologických aspektech jevů a procesů interkulturní povahy“ (Průcha, 2010a, s. 10),

---

¹ My se s posledním postojem ztotožňujeme, jak ostatně naznačuje název knihy, která se vám dostává do rukou a která reflektuje nejsilněji etablovaný (srov. aktuální monografie Průcha, 2010a; Morgensternová, Šulová, 2009) a podle našeho názoru také nejvhodnější překlad.

Morgensternová se Šulovou (2009) považují za teoretickou disciplínu mezikulturní psychologii, zatímco praktickou aplikační uplatnitelnost – přisuzují psychologii interkulturní: „mezikulturní (kulturně srovnávací) psychologie zkoumá, zda jsou psychické procesy univerzální, či kulturně specifické povahy... interkulturní psychologie je spíše aplikovanou disciplínou, která se opírá o poznatky kulturně srovnávací psychologie a je bohatě využívána v praxi (např. v interkulturní komunikaci či jednání)“ (Morgensternová, Šulová, 2009, s. 62). Jiní čeští autoři neoddělují uvedené oblasti tak striktně a používají výše uvedené názvy volněji.

Sekce interkulturní psychologie při Českomoravské psychologické společnosti (ČMPS) – jediné profesní organizaci sdružující psychology v ČR zabývající se interkulturní problematikou – vnímá obor jako teoretický i aplikační a slučuje tak výše uvedené definice: „V posledních dvou desetiletích se interkulturní psychologie proměnila z oboru výrazně teoretického a experimentálního v aplikovanou disciplínu zabývající se takovými jevy, jako je kulturní šok a jeho zvládnání, problémy migrantů, osob na služebním pobytu v cizině apod.“ (Sekce interkulturní psychologie při ČMPS, 2014-22-12)².

Zatímco v české akademické sféře je interkulturní psychologie vnímána spíše stále jako okrajová disciplína (Průcha, 2010a; Zelová, 2008), v zahraničí se v posledních padesáti letech bouřlivě rozvíjí a někteří její zastánci jsou toho názoru, že interkulturní či kulturní psychologie je vhodnou alternativou základní vědecké disciplíny psychologie (Triandis, 2010; Berry, Poortinga, Breugelmans et al., 2011; Matsumoto, 2000).

Vrátíme-li se zpět k tomu, jak na interkulturní psychologii pohlíží obsáhla zahraniční literatura, nabízí se nám množství definic zdůrazňujících ty aspekty studia, které jejich autoři považují za podstatné.

² Sekce interkulturní psychologie při Českomoravské psychologické společnosti (ČMPS) vznikla na jaře roku 2007. Provádí samostatnou odbornou a vědeckou činnost a od roku 2014 je její předsedkyní Sylvie Graf, která vystřídala docenta Ludka Kolmana (Sekce interkulturní psychologie při ČMPS, 2014-22-12).

Brislin klade důraz na identifikaci kulturních zkušeností, které mohou utvářet faktory podporující diverzitu v chování mezi kulturami: „Interkulturní psychologie je empirické studium členů jednotlivých kulturních skupin, které disponují různými zkušenostmi, jež vedly k předvídatelným a podstatným rozdílům v chování. Ve většině těchto studií hovoří zkoumané skupiny odlišnými jazyky a jsou řízeny různými politickými institucemi“ (Brislin, Lonner, Thorndike, 1973, s. 5).

Mnozí autoři (Matsumoto, 2000; Shiraev, Levy, 2007) zdůrazňují komparativnost interkulturního výzkumu: „Interkulturní výzkum je jakýkoli typ výzkumu lidského chování, který porovnává chování mezi dvěma či více kulturami“ (Matsumoto, 2000, s. 9). Rovněž Shiraev a Levy (2007) vnímají interkulturní psychologii jako „kritickou a komparativní vědu zabývající se studiem efektů, které má kultura na psychiku a chování jedince. Za důležitá lze v této definici považovat dvě slova: ‚kritická‘ a ‚komparativní‘. Veškeré výzkumy, které jsou v oblasti interkulturní psychologie prováděny, jsou založeny na srovnání (komparaci) výzkumných souborů alespoň dvou kultur. Bez tohoto srovnání není možné postihnout rozdíly mezi kulturami, a nejedná se tedy o téma z oblasti interkulturní psychologie. Proces srovnávání kultur vyžaduje kritický přístup a kritické myšlení“ (2007, s. 2). Podobně Zelová zdůrazňuje **komparaci** jako klíčovou charakteristiku oboru: „mezikulturní psychologie je komparativní disciplína zkoumající odlišné kultury, aby identifikovala univerzální i kulturně specifické aspekty psychiky“ (2008, s. 383). Nejčastěji citovaný český autor na poli interkulturní psychologie Jan Průcha zastává totožný pohled: „... v jádru interkulturní psychologie jsou srovnávací výzkumy psychologických charakteristik týkající se různých kulturních, etnických, náboženských a rasových skupin... jednotlivé výzkumy pak hledají empirické doklady o validitě těchto teorií“ (Průcha, 2010a, s. 79).

Cole (1996) a Shweder (2010) v názvu disciplíny nahrazují adjektivum „interkulturní“ **kulturním**, což znamená důležitý posun ve srovnání s předchozími definicemi. V kulturním přístupu k disciplíně je důraz kladen na vzájemné interakce mezi kulturou a chováním: „Kulturní psy-

chologie je studium role kultury v duševním životě lidských jedinců“ (Cole, 1996, s. 1). „Kulturní psychologie má specifický předmět zkoumání (psychologickou diverzitu spíše než psychologickou uniformitu), zaměřuje se na přehodnocení unifikujícího principu psychické jednoty a vytvoření důvěryhodné teorie psychologického pluralismu“ (Shweder, 2010, s. 827).

V této souvislosti považujeme za užitečné přiblížit vývoj vztahu mezi interkulturní psychologií a kulturní psychologií, které byly původně vnímány jako dvě nezávislé disciplíny (Průcha, 2010a; Zelová, 2008), kdy interkulturní psychologie kladla důraz na komparaci dvou a více kultur, tj. na tzv. **etickou perspektivu** (důraz je kladen na pohled zvenku), a kulturní psychologie se zaměřovala na vztah mezi proměnnými v jedné kultuře, tj. na **emickou perspektivu** (pohled zevnitř). Jeden z hlavních aktérů v oboru John W. Berry (Berry, Poortinga, Breugelmans et al., 2011) ve svém pojetí zahrnuje oba přístupy a vnímá kulturní psychologii jako nedílnou součást interkulturní psychologie³. Naproti tomu Matsumoto (2000) považuje interkulturní psychologii za subdisciplínu psychologie kulturní, přičemž kulturu vnímá jako nezbytný a důležitý aspekt celé mainstreamové psychologie. Triandis (2010) pokládá rozdíly mezi psychologií kulturní a interkulturní za zanedbatelné, podle něj odlišnost spočívá pouze v objektu zájmu: interkulturní psychologové podle něj zdůrazňují obsah více než kontext a pro kulturní psychology je zase důležitější kontext nad obsahem⁴.

³ Podle Berryho je interkulturní psychologie (*cross-cultural psychology*) zastřešujícím termínem celého oboru, v jehož rámci a nejen pro potřeby výzkumu dále rozlišuje tři orientace: kulturní psychologii (*cultural psychology*), kulturně srovnávací psychologii (*culture-comparative psychology*) a domorodou psychologii (*indigenous psychology*).

⁴ V české literatuře je kulturní psychologie dosud zmiňována velmi sporadicky (Zelová, 2008).

Berry (Berry, Poortinga, Pandey, 1997; Berry, Poortinga, Breugelmans et al., 2011) rozšiřuje uvedené definice o hledání univerzálně platných charakteristik. Zdůrazňuje dále, že je třeba brát v úvahu také studium různých etnokulturních skupin žijících v jednom státě, které spolu interagují a přizpůsobují se v rámci adaptace na společné soužití. Podle Berryho je interkulturní psychologie „systematické studium vztahů mezi kulturním kontextem lidského vývoje a chováním, které je typickou součástí repertoáru jedinců vyrůstajících ve vybrané kultuře“ (Berry, Poortinga, Pandey, 1997, s. XIV). Dodává, že oblast studia interkulturní psychologie je velmi široká: někteří psychologové intenzivně zkoumají jednu kulturu, jiní porovnávají dvě nebo více kultur a další pracují s etnickými skupinami v rámci kulturně pluralitních společností, nicméně všichni se snaží pochopit vztah mezi kulturou a chováním jedinců (Berry, Poortinga, Pandey, 1997). V novější publikaci nabízí Berry širší zarámování předmětu studia: „interkulturní psychologie je studium [1] podobností a rozdílů v individuálním psychologickém fungování v různých kulturních a etnokulturních skupinách, [2] probíhajících změn reflektujících toto fungování a [3] vztahů mezi psychologickými proměnnými a sociokulturními, ekologickými a biologickými proměnnými“ (Berry, Poortinga, Breugelmans et al., 2011, s. 5).

Zmiňovaní autoři (např. Berry, 2000; Berry, Poortinga, Pandey, 1997; Kitayama, Cohen, 2010; Matsumoto, 2000; Triandis, 2010) se shodují v tom, že interkulturní psychologie odmítá dosavadní opomíjení kultury psychologů a vnímá ji jako hlavní faktor ovlivňující lidské chování. Titíž autoři také zastávají **univerzalistickou tezi**, která předpokládá, že základní psychologické procesy jsou sdílené panhumánní charakteristiky lidského rodu, přičemž různé kultury umožňují rozvoj a vyjádření těchto procesů velmi odlišným způsobem.

1.2 Tři perspektivy interkulturní psychologie

Berry (Berry, Poortinga, Segall et al., 2002) navrhl tři způsoby pojetí vztahu mezi kulturou a psychologí: absolutistické, relativistické a univerzalistické. **Absolutistická pozice** předpokládá, že lidské fenomény jsou kvalitativně stejné ve všech kulturách (např. jeden osobnostní rys nalezený v jedné kultuře se bude vyskytovat ve všech kulturách, podobně projevy konkrétní duševní nemoci jsou stejné ve všech kulturách). Tato perspektiva předpokládá, že kultura nehraje žádnou roli v osobnosti jedinců.

Naproti tomu **relativistická pozice** soudí, že všechno lidské chování je podmíněno (tedy ovlivňováno a modifikováno) kulturou. Relativisté se snaží vyhnout etnocentrismu tím, že usilují o pochopení toho, jak původní obyvatelé vnímají svět. Mezikulturní komparace jsou vnímány jako problematické a etnocentrické, a proto se používají zřídka.

Třetí, **univerzalistická pozice** leží uprostřed mezi absolutismem a relativismem. Univerzalizmus předpokládá, že základní psychologické procesy jsou běžné pro všechny členy společnosti a že kultura ovlivňuje vývoj a projevy těchto procesů. Komparace jsou prováděny s opatrností a interpretace podobností a rozdílů berou v úvahu alternativní, kulturně podložené významy (Berry, Poortinga, Segall et al., 2002).

Podle Harryho Triandise do 18. století v (nejen) akademickém uvažování dominovala absolutistická perspektiva. Na konci 18. a v průběhu 19. století byla rezervovaně podporována relativistická perspektiva, která byla obzvláště silná na začátku 20. století. Třetí perspektiva se začala uplatňovat od poloviny minulého století. V současné době se v interkulturní psychologii lze setkat se všemi třemi perspektivami, nicméně relativistická a univerzalistická dominují (Triandis, 2010), přičemž ta první napomohla vzniku domorodé psychologie (*indigenous psycholo-*